

Steunpunt tot bestrijding van armoede,
bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting

15 december 2009

Verslag armoedebestrijding 2008-2009
Een bijdrage aan politiek debat en politieke actie

Persdossier

Inleiding door Edouard Delruelle, adjunct-directeur van het Centrum

Namens het Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding heet ik u van harte welkom op de voorstelling van het **vijfde tweejaarlijkse Verslag van het Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting.**

Ik ben bijzonder verheugd dat ik de Eerste Minister mag verwelkomen, evenals de andere federale, gewest- en gemeenschapsministers die bevoegd zijn voor de coördinatie van de armoedebestrijding:

- de Staatssecretaris voor Maatschappelijke Integratie en Armoedebestrijding, Philippe Courard;
- de Viceminister-president en Minister van Armoedebestrijding van de Vlaamse regering, Ingrid Lieten;
- de Minister van Volksgezondheid, Sociale Actie en Gelijke Kansen van de Waalse regering, Eliane Tillieux;
- de Minister van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, lid van de Vlaamse Gemeenschapscommissie, belast met Welzijn en Volksgezondheid en lid van de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie, belast met Bijstand aan Personen, Brigitte Grouwels,
- en de Minister van Jeugd en Bijzondere Jeugdzorg van de Franse Gemeenschapsregering, lid van het College van de Franse Gemeenschapscommissie, belast met het Beleid inzake Bijstand aan Personen, Evelyne Huytenbroeck.

Uw aanwezigheid, dames en heren ministers, weerspiegelt de geest en de letter van het samenwerkingsakkoord dat 10 jaar geleden leidde tot de oprichting van het Steunpunt: **samen een coherent beleid van armoedebestrijding verderzetten, zonder afbreuk te doen aan de eigen bevoegdheden.**

Het Steunpunt neemt **binnen het Centrum een wat aparte plaats in.** Het werd **op een andere wettelijke basis** opgericht, namelijk door een samenwerkingsakkoord dat door alle regeringen en parlementen van dit land werd goedgekeurd. Toch zijn er **raakpunten** tussen de materies die het Steunpunt en het Centrum behandelen. Armoede is ook voor het Centrum een belangrijk thema. Armoedebestrijding draagt bij tot het wegnemen van allerhande vormen van **discriminatie. Discriminatie kan op zijn beurt een factor zijn die armoede in de hand werkt.**

Bovendien heeft discriminatie op basis van **fortuin** rechtstreeks betrekking op personen die in armoede leven. Tot nu toe ontvingen wij de meeste vragen over huisvesting, onder meer van kandidaat-huurders die een woning werd geweigerd omdat zij alleen over een vervangingsinkomen beschikten. Dat is opmerkelijk aangezien de voorbije maanden alsmaar meer mensen hun werk zijn kwijtgeraakt. Tot slot weet u ook dat **migranten**

oververtegenwoordigd zijn binnen de groep van personen die in armoede leven.

Het bijzondere aan dit Verslag is de manier waarop het tot stand is gekomen. Het is het resultaat van een gezamenlijke denkoefening van talrijke actoren met als uitgangspunt de ervaringen van personen die in armoede leven. Dat is meteen ook de reden waarom de partners van het Steunpunt hier in de zaal aanwezig zijn. Ik wil hen bedanken voor hun bijdrage, die absoluut onontbeerlijk was voor de totstandkoming van dit verslag.

Nog één puntje voor we overgaan tot de orde van de dag. U heeft misschien al opgemerkt dat er op de omslag van het Verslag "**deel één**" staat. Het tweede deel wordt eind maart 2010 voorgesteld. Dat deel is op vraag van de Staatssecretaris voor Armoedebestrijding volledig gewijd aan de situatie van daklozen.

I. Uitoefening van rechten: een parcours met hindernissen

Formeel heeft iedereen **gelijke rechten** maar er blijven **grote ongelijkheden** bestaan in de **uitoefening van die rechten**. Mensen die in armoede en in bestaansonzekerheid leven, ondervinden de meeste moeilijkheden om hun rechten te laten gelden.

Die vaststelling is niet nieuw, maar de actoren op het terrein herinneren ons daar voortdurend aan. Dat is de reden waarom we deze problematiek andermaal in de actualiteit willen brengen. We doen dat aan de hand van drie recente voorbeelden waarop ze onze aandacht hebben gevestigd.

Eerste voorbeeld: om het **recht op gezondheidsbescherming** een effectievere invulling te geven, werd het **OMNIO-statuut** ingevoerd: dat vergemakkelijkt de financiële toegang tot gezondheidszorgen. Deze maatregel komt tegemoet aan de verzuchtingen die heel wat organisaties al geruime tijd opperen (verhoogde tegemoetkoming op basis van het inkomen, en niet langer louter op basis van een sociaal voordeel of van een statuut).

Vaststellingen

Het systeem is inmiddels tweeënhalf jaar van kracht, maar het aantal begunstigden blijft sterk onder het geschat aantal potentieel rechthebbenden (minder dan een vierde). Dat verschil kan op verschillende manieren verklaard worden:

- de maatregel is niet bekend; dat kan gaan van totale onwetendheid tot gedeeltelijke informatie
- de complexiteit van de wetgeving met betrekking tot de verhoogde tegemoetkoming: er zijn nu drie manieren om het genot van deze maatregel te verkrijgen, drie specifieke statuten met verschillende toegangsvoorwaarden, elk met een andere definitie van het begrip inkomen en gezin
- de lastige administratieve stappen: zo moet bijvoorbeeld de verklaring op eer ter staving van de inkomsten ondertekend worden door alle leden van het gezin op 1 januari van het jaar van de aanvraag, maar ondertussen vormen zij misschien geen gezin meer.

Aanbevelingen

Het is aanbevolen:

- de verschillende mechanismen ter bevordering van de financiële toegankelijkheid tot de gezondheidszorgen en hun coherentie globaal te evalueren met de bedoeling zoveel mogelijk te harmoniseren en te vereenvoudigen, waarbij tegelijkertijd de best mogelijke bescherming gegarandeerd blijft;
- het recht op het OMNIO-statuut zoveel mogelijk te automatiseren

Tweede voorbeeld: Om het **recht op degelijke huisvesting** een effectievere invulling te geven, is er een reglementering goedgekeurd die de huurder moet helpen de **huurwaarborg** samen te stellen. De doelstellingen daarvan worden als positief **beoordeeld**: stigmatisering voorkomen van de huurder wiens waarborg ten laste wordt genomen door een OCMW (neutraal formulier), het bedrag van de waarborg beperken tot twee maanden wanneer het op een geblokkeerde rekening wordt gestort en een gespreide betaling in de tijd toestaan in het geval van een bankgarantie.

Vaststellingen: deze reglementering heeft niet de verhoopte impact:

- het neutraal formulier wordt nauwelijks gebruikt; de bijkomende inlichtingen die de verhuurders vragen over het sociaaleconomisch profiel (vooral over het inkomen en over de oorsprong daarvan) leiden vaak tot een weigering;
- mensen met een laag inkomen kunnen de beperking tot twee maanden niet genieten, omdat dit impliceert dat men onmiddellijk over dit bedrag moet beschikken;
- de bankgarantie (gespreide betaling over maximaal 3 jaar) wordt nagenoeg nooit voorgesteld;
- in een groot aantal gevallen worden nog andere vormen van garanties gebruikt dan die waarin de wet voorziet (de nochtans verboden garantie in contanten, levensverzekering, garantiebrieven van het OCMW waardoor deze laatste het geld niet moet voorschieten...). De voornaamste actoren binnen de nieuwe reglementering - de banken en de verhuurders - passen die niet toe.

Aanbevelingen

De huurgarantie reglementeren blijkt weinig doeltreffend, de invoering van een centraal huurwaarborgfonds blijft de belangrijkste aanbeveling.

Derde voorbeeld: de wetgever heeft de **verhaalbaarheid van erelonen en kosten verbonden aan de bijstand van een advocaat** ingevoerd. Dat wil zeggen dat de partij die het proces verliest, de kosten en erelonen moet betalen van de partij die wint. De bedoeling van de wetgever was in eerste instantie om een einde te stellen aan de juridische onzekerheid die ter zake heerste ingevolge een arrest van het Hof van Cassatie, maar de kwestie van het **recht op toegang tot justitie** heeft een centrale plaats in de debatten ingenomen. Het nieuwe systeem omvat een forse herziening van de procedurevergoedingen.

Vaststellingen

- de wet is niet bekend;
- de verhaalbaarheid vormt een bijkomende rem op de toegang tot justitie;
de afgevaardigden van de verenigingen melden dat ze de mensen er niet meer zo makkelijk toe durven aanzetten om hun rechten voor justitie te laten gelden. Het is algemeen bekend dat de allerarmsten het gevoel hebben dat zij niet in staat zijn om hun rechten

- daadwerkelijk te laten gelden en dat zij al te weinig een beroep doen op het gerecht, een instelling die hen vrees inboezemt en die ze wantrouwen. Die ongelijkheid in toegang dreigt dus nog toe te nemen. De deelnemers aan het denkwerk over deze thematiek vinden dat de verhaalbaarheid de vooruitgang die geboekt werd dankzij de wet die de rechtsbijstand invoerde de facto tot nagenoeg niets herleidt;
- het risico op verslechtering van de financiële situatie; hoe lager het inkomen van de justitiabele, hoe groter de kans dat hij zich in het kamp van de verliezers bevindt. Mensen met lage inkomens moeten zich immers meer dan anderen voor de rechtbank verdedigen omdat ze hun betalingsverplichtingen inzake huur, medische kosten, energie enz. niet kunnen nakomen.

Aanbevelingen

De aanbevelingen strekken tot doel de meest kwetsbare justitiabelen beter te beschermen:

- de impact van de wet evalueren, en daarbij in het bijzonder nagaan in welke mate die ontradend werkt voor justitiabelen die een beroep willen doen op justitie;
- de wet wijzigen zodat die niet langer van toepassing is op de begunstigten van rechtsbijstand (zelfs als de mogelijkheid bestaat om het bedrag van de te betalen vergoeding te beperken tot een symbolische euro, volstaat de onzekerheid om de al wantrouwende mensen te laten afhaken);
- zolang de wet van toepassing is op de begunstigten van rechtsbijstand die uitbreiden met de mogelijkheid die het Grondwettelijk Hof de rechter geeft om het bij koninklijk besluit vastgestelde minimumbedrag te verlagen;
- verzoenings- en bemiddelingsmechanismen bevorderen (voorbeeld: paritaire huurcommissies, die tijdens een proefproject positief geëvalueerd werden).

Transversale conclusie op basis van de 3 voorbeelden.

Er wordt de politiek verantwoordelijken gevraagd **de formele gelijkheid van rechten te overstijgen en toe te zien op de voorwaarden voor hun daadwerkelijke uitoefening:**

- op het moment dat er wetten worden goedgekeurd die de fundamentele rechten ten uitvoer brengen die verankerd zijn in de teksten die België binden;
- tijdens de evaluatie van die wetten: daarbij moet altijd worden nagegaan in welke mate de wet in kwestie ontradend werkt om het desbetreffende recht te laten gelden

De actoren van de strijd tegen de armoede vragen niet altijd meer rechten, maar vragen dat de fundamentele rechten voor iedereen daadwerkelijk gerespecteerd worden.

II. Studieoriëntering: herwaardering van vaardigheden of versterking van ongelijkheden?

Onderwijs is een essentieel instrument om uit de armoede te geraken. De jongste eeuw heeft het schoolsysteem een diepgaand democratiseringsproces gekend, iets wat veel hoop heeft gegeven. Maar vandaag kunnen we niet anders dan toegeven dat de school al te vaak sociale en economische ongelijkheden bevestigt.

De **vaststelling** is duidelijk: leerlingen uit sociaaleconomisch achtergestelde milieus zijn oververtegenwoordigd in de studierichtingen die minder perspectieven bieden, zowel wat de slaagkansen in het hoger onderwijs als de mogelijkheden op de arbeidsmarkt betreft.

De schooloriëntering speelt in dat fenomeen een belangrijke rol. Het is over deze kwestie dat de overleggroep heeft nagedacht.

Voor veel leerlingen wordt de **keuze voor een studierichting** niet enkel gemaakt op basis van hun aspiraties en competenties, maar is die in eerste instantie toe te schrijven aan mechanismen die voornamelijk gebaseerd zijn op schoolresultaten. Deze resultaten worden op hun beurt sterk bepaald door de sociale achtergrond. Zo blijkt dat **de oriënteringsattesten** geen adviesfunctie vervullen, wat nochtans de bedoeling ervan is. Ze weerspiegelen daarentegen het slagen of het falen van de leerling. Op die manier werken ze een watervaleffect in de hand waarbij de jongeren door opeenvolgende mislukkingen geleidelijk georiënteerd worden naar de richtingen die als het zwakst worden beschouwd. De invoering van een competentierapport, dat het oriënteringsattest vervangt in de eerste graad van de Franse Gemeenschap, gaat in de goede richting.

Aanbeveling:

Er wordt gevraagd om **het effect van dergelijke mechanismen te evalueren en aan te passen**, waarbij er in het bijzonder aandacht moet worden geschonken aan de leerlingen uit arme gezinnen.

In theorie doet zich een eerste studiekeuze voor op het einde van de eerste graad, wanneer leerlingen 14 jaar zijn. Men constateert echter **een verkapte vorm van oriëntering vanaf de eerste graad** met het naast elkaar bestaan van het eerste jaar A en B in de Vlaamse Gemeenschap, het gezamenlijke en gedifferentieerde eerste jaar in de Franse Gemeenschap. De studierichtingen die zijn ingevoerd om de zwakste leerlingen te ondersteunen (eerste gedifferentieerd jaar in de Franse Gemeenschap, eerste jaar B in de Vlaamse Gemeenschap...), lijken in de praktijk te leiden naar het technisch en beroepsonderwijs, wat momenteel minder toekomstmogelijkheden biedt.

Aanbeveling:

Door te streven naar een gemeenschappelijke basis en dus de oriënteringskeuze vóór 16 jaar te vermijden, kunnen de leerlingen een positieve keuze maken op basis van hun interesses en competenties. Die gemeenschappelijke basis zou elke leerling een kwalitatieve basisopleiding moeten garanderen, een brede opleiding waarin ook aandacht is voor technische vakken.

Bovendien **moeten de technische en beroepsrichtingen geherwaardeerd worden**. Wanneer iemand dergelijke richtingen aanvat, moet dat het resultaat zijn van een weloverwogen keuze, omdat die onderwijsvorm overeenstemt met de competenties en de wensen van de leerling, en mag dat niet het gevolg zijn van een verwijzing naar een lager niveau. Dit alles vereist dat de schotten tussen de verschillende richtingen worden weggenomen, bijvoorbeeld door de interesse van de jongeren voor technische richtingen te wekken en door de overstap van de ene richting naar de andere daadwerkelijk mogelijk te maken.

Uit het overleg blijkt eveneens dat **vooral ouders uit arme milieus het belang van de studiekeuze, en van de gevolgen ervan voor de toekomst van hun kinderen, niet inschatten**. Weinig geïnformeerd over de heel complexe mechanismen, beoordelen ze de mogelijke keuzes op verkeerde wijze en hebben slechts een gedeeltelijke perceptie van de verschillende onderwijsvormen.

Aanbeveling:

Om de ouders beter te informeren en te begeleiden tijdens het keuzeproces is het cruciaal om de **band tussen school en de gezinnen te versterken**. Dit kan door de communicatie ten aanzien van hen te verbeteren.

Meer algemeen zijn de deelnemers het erover eens dat **het schooloriënteringsproces begint zodra begonnen wordt met het lager onderwijs**. Dat lager onderwijs moet dan ook versterkt worden om te vermijden dat er schoolachterstand wordt opgebouwd die vervolgens uitmondt in een onaangepaste oriëntering.

Aanbeveling:

Om te strijden tegen het mislukken op school en tegen de achterstand die dat met zich meebrengt, is het wenselijk dat **elke leerling die moeilijkheden ondervindt, snel geremedieerd wordt**. De deelnemers aan het overleg dringen erop aan dat deze remediëring plaatsvindt binnen de school zelf en in het kader van het desbetreffende vak. Vandaag de dag echter zien we een trend naar buitenschoolse remediëring. Hierbij worden de leerlingen die moeilijkheden ondervinden, doorverwezen naar huiswerkscholen of privébedrijven. Deze praktijk wordt ten stelligste aan de kaak gesteld: naast het feit dat de school haar opdracht afwentelt op externe actoren, maakt dit principe de ouders verantwoordelijk voor de remediëring

van hun kinderen en creëert het zo een bijkomende ongelijkheid tussen de leerlingen.

De overleggroep wenst dan ook dat de **rol wordt verduidelijkt van alle actoren die betrokken zijn bij de schoolloopbaan van de kinderen**. De school moet zich concentreren op haar basisopdracht en haar verantwoordelijkheid inzake het leerproces van de leerlingen volledig opnemen, terwijl de sector van commerciële privé-initiatieven moet worden gereguleerd.

III. De criteria van passende dienstbestrekking: een bescherming tegen precare arbeid ?

In het huidige arbeidsmarktbeleid worden – onder impuls van de Europese Werkgelegenheidsstrategie – cijfers vooropgesteld met betrekking tot het aantal mensen dat aan het werk moet zijn. Het versterkte **activeringsbeleid** dat in België sinds 2004 op de sporen is gezet, is daar een illustratie en gevolg van. Er worden meer voorwaarden gesteld aan het krijgen van een werkloosheidsuitkering, de werkzoekenden krijgen een contract voorgelegd met doelstellingen inzake hun zoekgedrag, waarbij voorzien wordt in sancties indien de begeleider oordeelt dat aan de gestelde voorwaarden niet wordt voldaan. Tegelijk wordt voortdurend benadrukt dat het hebben van een job de belangrijkste, zonet één van de belangrijkste dammen tegen armoede betekent. Er lijkt een tendens te zijn die stelt dat elk jobaanbod dient aanvaard te worden.

Anderzijds is in het Algemeen Verslag over de Armoede, en ook in de vorige tweejaarlijkse Verslagen van het Steunpunt, telkens weer het belang van de **kwaliteit van de jobs** naar voren geschoven. Een precare job houdt mensen niet altijd uit de armoede, eerder het tegendeel is waar. Zo waren er in 2006 4,4% werkenden met een inkomen beneden de armoederisicogrens. België scoort hiermee relatief goed op Europees niveau, maar dat betekent helemaal niet dat het probleem hier miniem is. De groep bedraagt immers in absolute aantallen ongeveer 170.000 mensen. Daarnaast is het ook belangrijk op te merken dat van de mensen die onder de armoederisicogrens leven, 21,1 % een job heeft.

Het concept van **de passende dienstbetrekking** speelt zowel een belangrijke rol bij de bescherming van de kwaliteit van jobs als bij de controle in het kader van de werkloosheidsreglementering. De criteria die hierbij gehanteerd worden, dienen om te oordelen of iemand al of niet een jobaanbod kan weigeren. Tegelijk plaatsen ze zo grenzen aan de aanvaardbaarheid van jobs.

De betrokken criteria zijn al 20 jaar niet veranderd. Ondertussen kennen we enerzijds een veranderd beleid (met een versterkte activeringsaanpak) en anderzijds een aantal maatschappelijke evoluties (van kostwinnersgezin naar tweeverdieners, toename van eenoudergezinnen, ...).

De overleggroep arbeid van het Steunpunt heeft het activeringsbeleid en de criteria van de passende dienstbetrekking nader bekeken. De overleggroep stelt vast dat het vaak de meest kwetsbare werklozen zijn die niet-passende jobs aangeboden krijgen, en dit terwijl ze al over minder tewerkstellingskansen beschikken. Tegelijk vormen zij de eerste getroffen van het hoge aantal toegenomen sancties van de werkloosheidsuitkeringen in het kader van het federale activeringsplan en van de sancties als gevolg van de transmissies van gegevens door de gewestelijke diensten: "*Hun*

'maatschappelijke kwetsbaarheid' zorgt er precies voor dat ze meer moeite hebben om bewijzen van zoekgedrag te verzamelen en zich te verdedigen voor de facilitator. Het feit dat ze regelmatig van adres veranderen, ontmoedigd zijn door eerdere vruchteloze stappen naar werk, moeilijkheden hebben om de inhoud van administratieve formulieren te begrijpen, verklaart ook het hoge absentieisme op de RVA-gesprekken. Wat de inhoud van de contracten betreft, is de vaststelling dat ze vaak niet aangepast zijn aan de capaciteiten van kwetsbare werklozen.' (Verslag 2008-2009, p. 105).

In het Verslag 2008-2009 worden een aantal aanbevelingen gedaan betreffende de notie van passende arbeid, om met name de huidige criteria aan te passen opdat mensen zich niet verplicht zouden zien een precare job te aanvaarden of deze verder uit te oefenen:

- Het behoud van de beroepskeuze kan zes maanden ingeroepen worden, een periode die voor een aantal mensen te kort is aangezien de zoektocht naar een job een tijdrovend proces kan zijn. Laaggeschoolden kunnen bovendien geen beroep doen op een dergelijke beschermingsperiode. De gebreken in ons onderwijssysteem hebben met andere woorden zware gevolgen voor de betrokkenen. De overleggroep pleit voor een herformulering naar een breder criterium van bescherming van loopbaankeuze, met een langere periode van behoud van beroepskeuze, de mogelijkheid deze beroepskeuze te kunnen veranderen vanuit een logica van levenslang leren van werknemers en de mogelijkheid tot een loopbaanoriëntatie voor laaggeschoolden.
- Voor sommigen zijn deeltijdse jobs een bewuste keuze, bij anderen gaat het om de enige mogelijke keuze die hen in een situatie van armoede en bestaansonzekerheid brengt en houdt. Dit geldt nog meer voor tijdelijke jobs, zoals de cijfers met betrekking tot armoederisico's aangeven (7,5% armoederisico tijdelijk tegenover 1,9% vast). Dit heeft gevolgen voor andere levensdomeinen, denk maar aan de mogelijkheid om een woning te huren, een hypothecaire lening te verkrijgen, de pensioenopbouw, ... Via de criteria dient gestreefd te worden naar kwaliteitsvollere arbeidsstatuten, met onder andere de introductie van criteria betreffende contractduur en atypische werkroosters.
- Overwegingen van familiale aard kunnen momenteel pas in uitzonderlijke gevallen worden ingeroepen, het ontbreken van betaalbare kinderopvang of gezinshulp bijvoorbeeld wordt daarbij niet weerhouden. Net voor de armste bevolkingsgroepen, en voor eenoudergezinnen, kan het hierdoor bijzonder moeilijk zijn om in te gaan op om het even welk jobaanbod. Tweeverdienershuishoudens kunnen dit vaak opvangen door beroep te doen op externe hulp, een regeling van arbeidsduurvermindering, enzovoort. Werklozen die leven in bestaansonzekerheid hebben die keuze vaak niet. De jobs die aangeboden worden zouden dan ook de uitoefening van het recht op een gezinsleven mogelijk moeten maken.

In het algemeen pleit de overleggroep ook om werk te maken van een passende begeleiding van werkzoekenden gericht op een structurele verbetering van de levensomstandigheden, in plaats van de huidige focus op een snelle arbeidsmarkttoeleiding met weinig inspraakmogelijkheden voor de werkzoekenden. Dit moet voor arme of kwetsbare werklozen niet alleen leiden tot een verhoging van hun kansen op arbeidsmarktinschakeling, maar tegelijk ook tot een globale verbetering van hun levenssituatie.

Het systeem van de werkloosheidsverzekering noodzaakt het bestaan van een regelgeving die onvrijwillige werkloosheid controleert, maar tegelijk is er momenteel duidelijk nood aan een breed en fundamenteel maatschappelijk debat over deze controle en de daaraan verbonden sancties, met betrokkenheid van de verschillende actoren.

Voor de overleggroep is hierbij het uitgangspunt: "Een passende job is een job die een menswaardig bestaan mogelijk maakt en die vooruitzichten biedt."

IV. Energie en water: naar een effectief recht

We hoeven u niet te vertellen over het belang van energie en water voor het leven in menswaardige omstandigheden. Het gaat om het zich kunnen verwarmen, wassen, koken, verlichten, naar het toilet gaan, enzovoort. Het is daarom dat binnen het Steunpunt door de organisaties die er samenkomen, heel sterk wordt vastgehouden aan een effectief recht op energie, water en sanitatie.

NAAR EEN EFFECTIEF RECHT OP ENERGIE

(1) De liberalisering

De energiemarkt is - onder Europese impuls - geliberaliseerd. We stellen op het terrein problemen vast die geen 'kinderziekten' meer kunnen genoemd worden. Denk maar aan de talrijke klachten over de dienstverlening door leveranciers. Er moet meer voorzien worden in een **voldoende omkadering van deze dienstverlening**. De organisaties op het terrein – die geconfronteerd worden met vele vragen over facturen en procedures – wachten ook met ongeduld op de **effectieve werking van de voorziene ombudsdienst**.

Daarnaast dringt zich een **continue evaluatie op van de liberalisering van de energiemarkt** op de effecten ervan voor de klanten, in het bijzonder diegenen die leven in een situatie van armoede en bestaansonzekerheid. Bij deze evaluatie moeten alle actoren, ook de organisaties van de genoemde groepen, betrokken worden.

(2) Energiefacturen

Uit signalen van zowel de energie-actoren als organisaties op het terrein blijkt dat de energiefacturen meer en meer gaan wegen op het huishoudbudget. Hier moeten we blijven vermelden dat heel wat huishoudens moeten rond komen met een te laag inkomen. Maar ook de omvang van de energiefacturen dient in de hand gehouden te worden. Dit kan enerzijds door **de energieprijzen te plafonneren**, en te voorzien in een **progressieve en solidaire prijspolitiek**. Het systeem van **sociale maximumprijzen** – waarbij aan bepaalde groepen lagere tarieven worden toegekend – dient geoptimaliseerd te worden. Na de huidige automatiseringsoperatie moet dringend in een uitbreiding van de doelgroep voorzien worden.

Anderzijds is de goedkoopste energie nog altijd deze die niet verbruikt wordt. En het zijn juist de gezinnen met een laag inkomen die in slecht geïsoleerde huizen wonen, die niet over het budget beschikken om energiebesparende investeringen te doen, of die als huurder niet in de positie verkeren om iets aan de situatie te veranderen. Voor de verbetering van de energieprestatie

van de woningen die de gezinnen met een laag inkomen betrekken, moet dan ook een ambitieus programma ontwikkeld worden. In het Verslag wordt onder andere gevraagd te voorzien in een **lokale woonwinkel voor informatie en begeleiding**, aandacht te hebben voor **het probleem van voorfinanciering**, en **specifieke ondersteuningsmaatregelen te ontwikkelen voor huurders**.

Een vrij groot aantal woongelegenheden beschikt trouwens niet over een eigen meter, wat een bijkomende moeilijkheid is voor het bepalen van de eigen energiekosten, en geen enkele stimulans biedt naar het besparen van energie toe. Voor de overleggroep lijkt het voorzien van **een meter per woongelegenschap** veel meer prioritair dan de introductie van de slimme meters.

(3) Situaties waarbij gezinnen niet over energie beschikken

Een effectief recht houdt onder andere een minimumlevering in die niet kan afgesloten worden. Het is daarom dat de organisaties uit het Vlaamse en Waalse Gewest zich bijzonder veel zorgen maken over de budgetmeters elektriciteit en gas waar geen minimumlevering aan verbonden is. Een budgetmeter is een systeem van voorafbetaling voor het verbruik van elektriciteit of gas. Bij dit systeem moet je eerst een kaart opladen, waarna je via de budgetmeter dan weer kunt beschikken over energie. Als een budgetmeter niet gekoppeld is aan een minimumlevering (10 A in het Vlaamse en Waalse gewest wat elektriciteit betreft), en je kan je kaart niet opladen wegens gebrek aan financiële middelen, dan zit je zonder elektriciteit of gas. De sinds kort ontwikkelde gasbudgetmeters beschikken – om technische redenen – niet over zo'n minimumlevering. We hebben geen zicht op het aantal gezinnen die – omwille van financiële redenen – hun budgetmeter (zonder minimumlevering) niet kunnen opladen, en zich dus als het ware zelf afsluiten van elektriciteit of gas. Het gaat dus om situaties van verborgen energie-armoede. In het Verslag 2008-2009 wordt gevraagd om **afsluiting of budgetmeters zonder minimumlevering ten allen prijze te vermijden**, en een onderzoek – met betrokkenheid van alle actoren – te voorzien over **hoe een budgetmeter door de betrokken gezinnen wordt geëvalueerd**.

NAAR EEN EFFECTIEF RECHT OP WATER

(1) Een effectief recht

Hoewel op verschillende fora een recht op water en sanitatie naar voren wordt geschoven, is dit nog weinig in internationale teksten opgenomen. De overleggroep binnen het Steunpunt stelt vast dat België – en de drie gewesten – een **veel actievere rol zouden kunnen spelen binnen de verschillende internationale fora**. In eigen land moet ook meer aandacht gaan naar diegenen die niet over kwalitatief en voldoende water beschikken,

zoals sommigen die permanent op toeristische terreinen leven en dak- en thuislozen.

Voortgaande op de ervaringen in de energiemarkt waarschuwen de verschillende organisaties voor een liberalisering en/of privatisering van water. Vanuit de verschillende overheden dient men te blijven uitgaan van het principe dat **de toegang en de distributie van water een taak blijft voor de overheid.**

(2) Aansturing van de watersector

Op vraag van de overleggroep heeft het Steunpunt een enquête uitgevoerd bij de watermaatschappijen in België. De resultaten van deze bevraging bevestigen dat er heel wat verschillen bestaan in het beleid en praktijken van de maatschappijen. Een **harmonisering van deze praktijken**, en een **goede sturing vanuit de gewestelijke overheden**, moet het de klanten gemakkelijker maken.

Deze aansturing dient ook voldoende sociaal ingekleurd te worden. De leden van de overleggroep hebben de indruk dat het waterthema de voorbije jaren vooral vanuit een ecologische invalshoek werd benaderd, en het sociaal aspect onderbelicht bleef. In analogie met de energiesector zouden **openbare dienstverplichtingen** moeten ontwikkeld worden, evenals een **statuut van beschermde klant.**

(3) Behandeling van betalingsachterstallen

Ook met betrekking tot water hebben heel wat gezinnen te maken met stijgende facturen. De enquête van het Steunpunt toont een gemiddelde stijging van 35 procent tussen 2006 en 2009. Die is vooral te wijten aan de sterk stijgende saneringsbijdragen. De verwachting is dat de stijging – gezien de nodige investeringen voor zuivering en riolering – zich verder doorzet. Hiermee stijgt ook het belang van het besparen op watergebruik. Net als bij energie verkeren de gezinnen die in armoede leven in woonsituaties waar het niet altijd evident is – bijvoorbeeld door een gebrek aan een hemelwaterinstallatie en aan waterzuinige toestellen – om op water te besparen. Ook hier dringt zich een ambitieus programma op waarbij de overheden onder andere **systematisch het thema water kunnen inbouwen in de bestaande programma's en instrumenten inzake energiebesparing.**

Tegelijk moeten we er hier op wijzen dat de kost van leidingwater veel goedkoper is dan flessenwater (volgens onze berekeningen 178 maal). Dit wijst op het belang van de **promotie van leidingwater als drinkwater**, ook via extra campagnes naar specifieke groepen toe.

Wanneer gezinnen hun waterfactuur niet kunnen betalen, moeten deze betalingsachterstallen benaderd worden in respect met een recht op water en sanitatie. Betalingsmoeilijkheden mogen geen reden zijn voor afsluiting,

maar moeten behandeld worden in **een globale aanpak van schuldbemiddeling en schuldbeheer.**

V. Het verband tussen armoede en bijzondere jeugdzorg: een onderzoek dat tot dialoog oproept

---

Het laatste hoofdstuk is van een heel andere aard: het stelt de **resultaten voor van een onderzoek** dat op vraag van het Steunpunt werd uitgevoerd, gefinancierd door de POD Wetenschapsbeleid in het kader van zijn 'Agora-programma'.

Herhaaldelijk duikt de vraag op of plaatsing gebeurt omwille van redenen van armoede. Tot nu toe werden enkel empirische antwoorden hierop gegeven: volgens de enen (waaronder de betrokken gezinnen), bestaat er geen twijfel over een dergelijk oorzakelijk verband; anderen zetten daar eerder vraagtekens bij. Een eerste noodzakelijke etappe bestaat erin **het al dan niet bestaan van een verband tussen armoede en bijzondere jeugdzorg te objectiveren**. Dit is nodig omdat de verschillende percepties en uiteenlopende vooronderstellingen de noodzakelijke dialoog bemoeilijken tussen actoren uit de sector en gezinnen die in armoede leven.

De analyse van de **resultaten** verkregen door de kruising van administratieve gegevens van de bijzondere jeugdzorg en de Kruispuntbank van de sociale zekerheid (Datawarehouse 'arbeidsmarkt') en de Atlas van buurten in moeilijkheden wijzen op een **statistisch significant verband** tussen bepaalde socio-economische kenmerken van het gezin - zoals de positie op de arbeidsmarkt en het soort inkomen - en de kans (in statistische zin) om geconfronteerd te worden met een maatregel in het kader van de bijzondere jeugdzorg.

Uit het onderzoek blijkt ook dat het bij een eerste maatregel **veel vaker om een plaatsing gaat**. Deze hoge cijfers vragen om opheldering omdat plaatsing eigenlijk een uitzonderlijke maatregel zou moeten zijn, een ultieme maatregel wanneer geen andere hulp meer mogelijk is. Dit is wat ook de decreten inzake de bijzondere jeugdzorg beogen, overeenkomstig de internationale teksten over de grondrechten.

Er bestaat ongetwijfeld een verband tussen armoede en de kans op een tussenkomst van de bijzondere jeugdzorg, maar de toegepaste methode kon niet bevestigen of het om een oorzakelijk verband ging. Het onderzoeksteam vraagt om de gegevens met grote omzichtigheid te interpreteren. **Vele vragen blijven immers onbeantwoord:**

- Betekent een verhoogd risico op een interventie van bijzondere jeugdzorg meer interventionisme of meer hulp aan gezinnen in armoede?
- Wat zijn motieven voor plaatsing?
- Wat gebeurde er vóór de eerste maatregel? Welke hulp werd gevraagd? Aangeboden? Geweigerd?
- Wat is de invloed van maatschappelijke omstandigheden op het verband tussen armoede en bijzondere jeugdzorg?

- Welke rol kan de bijzondere jeugdzorg spelen ten aanzien van armoedesituaties?

Over al deze vragen dient een **breed maatschappelijk debat** opgezet te worden samen met de bijzondere jeugdzorg en alle betrokken actoren, met inbegrip van gezinnen die in armoede leven.

Het onderzoek heeft ook gewezen op de beperkingen van **databanken** die in het algemeen afgestemd zijn op specifieke noden van een bepaalde administratie. De nodige impulsen worden gevraagd opdat de databanken ook zouden worden opgevat als instrument om de kennis te verbeteren.